

Tadeusz SROGOSZ

Profesor Andrzej J. Zakrzewski – badacz dziejów regionu, dziejów Polski nowożytnej, dziejów powszechnych

Z Profesorem Andrzejem J. Zakrzewskim spotkałem się po raz pierwszy w 1976 r., kiedy zaraz po uzyskaniu stopnia magistra historii zacząłem uczęszczać na seminarium doktorskie w Uniwersytecie Łódzkim prof. dra hab. Bohdana Baranowskiego, prof. dra hab. Zbigniewa Kuchowicza i prof. dra hab. Wojciecha Szczygielskiego. Profesor Andrzej J. Zakrzewski był już wtedy szacownym doktorem, pracującym nad rozprawą habilitacyjną. Jubilat imponował na seminarium doktorskim erudycją i znajomością warsztatu historycznego. Ale nie tylko... Wszyscy mieli świadomość jego przywiązania do Częstochowy i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Ten emocjonalny stosunek wyrażał się przede wszystkim w wyborze tematyki badawczej, współpracy naukowej i wydawniczej oraz promowaniu młodych ludzi z częstochowskiego środowiska naukowego. Prawdopodobnie nikt poza Profesorem Andrzejem J. Zakrzewskim nie myślał wówczas o powstaniu silnego ośrodka badań historycznych w Częstochowie. Właśnie to perspektywiczne myślenie i wspieranie młodych historyków zaowocowało po latach zorganizowaniem magisterskich studiów historycznych, a wreszcie uzyskaniem przez Wydział Filologiczno-Historyczny WSP w Częstochowie uprawnień do nadawania stopnia doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Profesor Andrzej J. Zakrzewski urodził się 8 lutego 1942 r. w Maluszynie. Po ukończeniu w 1961 r. Liceum Pedagogicznego w Radomsku pracował jako nauczyciel w szkolnictwie podstawowym i średnim w powiecie radomszczańskim. W 1966 r. podjął studia w trybie zaocznym w Uniwersytecie Łódzkim, które ukończył w 1971 r., uzyskując stopień magistra historii. Po ukończeniu studiów został członkiem wspomnianego wcześniej seminarium doktorskiego. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii uzyskał w 1976 r. na podstawie rozprawy pt. „Rola literatury dewocyjnej w kulturze polskiej 2. poł. XVIII w.”. Promotorem rozprawy był prof. dr hab. Zbigniew Kuchowicz, a recenzentami prof. dr hab. Bohdan Baranowski i prof. dr hab. Jerzy Łojek. Zapoczątkowaną wówczas współpracę z wybitnymi historykami Profesor Andrzej J. Zakrzewski rozszerzał o inne ośrodki naukowe w kraju i za granicą, nie myśląc tylko o własnym rozwoju naukowym, ale też o rozwoju częstochowskiego środowiska naukowego i Wyższej Szkoły Pedagogicznej, z którą związał się na stałe od 1976 r., uzyskując etat adiunkta.

Początki kariery naukowej Jubilata były bardzo trudne. Rozumiem to doskonale, ponieważ moje pierwsze lata pracy zawodowej przebiegały podobnie – kilkunastoletni okres pracy w szkolnictwie podstawowym i średnim, a wreszcie oczekiwany etat w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie. Trzeba jednak pamiętać, że studia

historyczne w naszej Uczelni jeszcze nie istniały. Dlatego Profesor Andrzej J. Zakrzewski zobligowany został z racji przydziału godzin dydaktycznych do zainteresowania się zagadnieniami antropologii kulturowej. Podjął wówczas współpracę z socjologiem kultury, prof. dr hab. Ryszardem Dyonizakiem, który okazał się dobrym przewodnikiem po arkanach tej dyscypliny nauki. Jubilat wybrał zatem tematykę badawczą z zakresu antropologii kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem historii kultury. W ten sposób, z pomocą prof. dra hab. Zbigniewa Kuchowicza i prof. dra hab. Ryszarda Dyonizaka, ośrodek częstochowski otrzymał badacza wpisującego się w nowoczesną historiografię, badającą wszystkie sfery egzystencji człowieka w dziejach, nie będącą tylko wydarzeniową historią polityczną.

Wpisanie się Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego w nowoczesną historiografię zostało utrwalone w latach 80. kiedy to podjął badania dziejów kultury polskiej w epoce Oświecenia. W celu pogłębienia swojej wiedzy historyczno-literackiej nawiązał współpracę z Pracownią Literatury Polskiego Oświecenia w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie, gdzie wygłaszał referaty i publikował rozprawy naukowe. W 1985 r. ukazała się drukiem praca pt. *Idee Oświecenia w kazaniach polskich*. Okres pracy nad kaznodziejstwem polskim ugruntował w Jubilate przekonanie, że teksty literackie można traktować jako źródło historyczne, dokumentujące stan świadomości wielkich grup społecznych, a także jako instrument propagandowy, wykorzystywany do szerzenia określonych idei.

W ramach seminarium doktorskiego Zakładu Historii Polski Nowożytej Uniwersytetu Łódzkiego Profesor Andrzej J. Zakrzewski czerpał inspiracje w okresie przygotowań do napisania rozprawy habilitacyjnej, opublikowanej w 1988 r. pt. *Częstochowa w kulturze religijnej polskiego baroku*. Pamiętam, że każde wystąpienie Jubilata było wydarzeniem na seminarium. Wszyscy pozostawaliśmy pod wrażeniem erudycji Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego, a zwłaszcza jego postaw metodologicznych. Wspomniane wyżej związki z antropologią kulturową i historią literatury zaowocowały solidnym studium nad historią kultury staropolskiej, zwłaszcza zaś nad kulturą religijną w okresie baroku. Na tej podstawie w 1988 r. Jubilat osiągnął samodzielność naukową, uzyskując stopień doktora habilitowanego.

Ten nurt zainteresowań Profesor Andrzej J. Zakrzewski kontynuował, wykorzystując szerzej, obok klasycznych źródeł historycznych, teksty literackie wypracowane wśród paulinów, konfrontowane z utworami powstałymi w innych środowiskach (w tym teksty literatury ludowej, folkloru, literatury kręgu sowizdrzańskiego). W oparciu o rozprawę habilitacyjną i wspomniane teksty literackie opublikowana została w 1995 r. książka pt. *W kręgu kultu maryjnego. Jasna Góra w kulturze staropolskiej*. Zmianie uległa wewnętrzna konstrukcja pracy poprzez wprowadzenie odrębnego rozdziału informującego o drogach i mechanizmach upowszechniania kultu maryjnego w Polsce oraz nowe informacje o funkcjonowaniu kultu maryjnego na pograniczu katolicko-prawosławnym Rzeczypospolitej XVII–XVIII w. (Berdyczów). Książka wzbogacona została także o serwis ikonograficzny w postaci reprodukcji grafik zdobiących niektóre wydania druków jasnogórskich.

W polu zainteresowań Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego znalazły się także dzieje i funkcje kulturowe innych ośrodków kultu maryjnego, położonych na pograniczu katolicko-prawosławnym I Rzeczypospolitej. W tym celu podjął współpracę naukową z lwowskim Instytutem Religioznawstwa, Archeografii i Źródloznawstwa oraz Instytutem Filozofii Ukraińskiej Akademii Nauk. Pokłosem kwerend źródłowych i współpracy były publikacje artykułów, referaty na konferencjach naukowych na

Ukrainie oraz wydanie rękopisu pt. *Królowa polska na Jasnogorze* (przy współudziale prof. dra hab. Feliksa Pluty).

Oddziaływanie prof. dra hab. Zbigniewa Kuchowicza oraz kwerendy źródłowe w archiwach częstochowskich sprawiły, że Jubilat zajął się kulturą zdrowotną i ochroną zdrowia w XVI–XIX w. Wykorzystując zbiory jasnogórskie (*liber miraculorum*) starał się powiązać funkcje wiary w cuda z określeniem stanu zdrowotności społeczeństwa staropolskiego. Wspólnie z drem Mieczysławem Wyględowskim opublikował książkę pt. *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX–XX wieku. Szkice z historii medycyny*.

Współpraca naukowa i dydaktyczna z katedrą Historii Powszechnej Instytutu Pedagogicznego w Smoleńsku w latach 1987–1989, a także kwerenda w tamtejszych archiwach pozwoliły Profesorowi Andrzejowi J. Zakrzewskiemu na badania nad procesem rusyfikacji szlachty polskiej zamieszkującej gubernię smoleńską w XVIII w. oraz nad zjawiskiem dyfuzji kulturowej na przełomie XVIII i XIX w.

W ostatnim okresie profesor Andrzej J. Zakrzewski podjął badania nad twórczością najwybitniejszych kaznodziejów francuskiego Oświecenia i ich wpływem na formowanie się nowożytnego języka literackiego oraz nad genezą polskiego Oświecenia, zwłaszcza nad rolą, jaką w tym odegrał dwór Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville. Aczkolwiek, jak sam wspomina, myśl ta nasunęła się już 20 lat temu, przy okazji pracy nad dziełami polskich kaznodziejów oświeceniowych. Konsekwencją podjęcia tego kierunku badawczego stało się nawiązanie współpracy z prof. René Taveneaux i prof. Stefane Gaberem z Uniwersytetu Nancy II. Kolejne pobyty w Nancy pozwoliły na zapoznanie się z najnowszymi opracowaniami francuskimi dotyczącymi twórczości filozoficzno-literackiej Stanisława Leszczyńskiego, jak i kulturotwórczymi funkcjami jego otoczenia. W przygotowaniu znajduje się praca pt. *Stanisław Leszczyński pisarz i filozof europejskiego Oświecenia*.

Aktywność naukowa Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego idzie w parze z Jego aktywnością organizacyjną. Aktualnie jest członkiem Akademii Stanisława w Nancy, Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym, Komisji Historycznej Oddziału Katowickiego PAN, redaktorem naczelnym „Biuletynu Instytutu Historii WSP”; pełnił funkcje prezesa Oddziału Częstochowskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego, sekretarza naukowego Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego, członka Komitetu Redakcyjnego WSP w Częstochowie. Jeszcze większą aktywnością organizacyjną Jubilat odznaczył się w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie. W naszej Uczelni pełnił funkcje: prodziekana Wydziału Humanistyczno-Pedagogicznego (dwukrotnie), zastępcy dyrektora Instytutu Filologii Polskiej, dziekana Wydziału Pedagogicznego, dyrektora Instytutu Filologiczno-Historycznego, prorektora ds. Nauki (przez dwie kadencje). Dodać trzeba, że Profesor Andrzej J. Zakrzewski organizował Instytut Filologii Polskiej i Instytut Filozoficzno-Historyczny. Aktualnie jest kierownikiem Zakładu Historii Nowożytnej (od 1990 r.). Chciałbym w tym miejscu podkreślić znaczący wkład Jubilata w uzyskanie w 2001 r. przez Radę Wydziału Filologiczno-Historycznego uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Rozległe zainteresowania naukowe Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego pozwoliły na zgrupowanie wokół Zakładu Historii Nowożytnej WSP współpracowników w formie seminarium naukowego. Efektem tego było wypromowanie dwóch doktorów nauk humanistycznych w zakresie historii Polski nowożytnej (dr Dariusz Złotkowski w 1992 r. i dr Anna Odrzywolska-Kidawa w 2002 r.) oraz otwarcie jednego przewodu doktorskiego (mgr Małgorzata Skwarczyńska). Ubocznym efektem badań seminarium naukowego

stało się wydawanie serii pt. „Teksty źródłowe do dziejów regionu częstochowskiego”. Materiały te są pomocne dla studentów historii, filologii polskiej, pedagogiki, uczniów i nauczycieli szkół średnich.

Jubilat wyróżniał się również w zakresie popularyzacji wiedzy. Wygłaszał odczyty popularnonaukowe dotyczące dziejów regionu, związków kulturalnych polsko-francuskich (jest założycielem i prezesem regionalnego Stowarzyszenia Polska-Francja), uczestniczył w audycjach TV Katowice na temat dziejów Częstochowy i jej roli w kulturze staropolskiej, prowadził radiowe audycje popularnonaukowe.

Osiągnięcia Profesora Andrzeja J. Zakrzewskiego zostały w pełni docenione. Wielokrotnie otrzymywał nagrodę naukową Rektora WSP w Częstochowie, a także został uhonorowany nagrodą Prezydenta m. Częstochowy i nagrodą im. Karola Miarki. W 2000 r. Prezydent RP nadał Mu tytuł profesora.

Badacz dziejów regionu częstochowskiego, dziejów polski nowożytnej, dziejów powszechnych... W tym miejscu niejednej osobie nasuwają się pytania: jak to możliwe?, czy jeden człowiek może realizować taki program badawczy? Profesor Andrzej J. Zakrzewski udowodnił, że można podołać tym wyzwaniom mimo niełatwej drogi kariery zawodowej i naukowej.

Uczył to, gdyż wpisał się w nowoczesną historiografię, za główną oś swoich badań przyjmując historię kultury.

Tadeusz SROGOSZ